

Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Norns bruk

Norns bruk är ett välbevarat brukssamhälle med bebyggelse uppförd mellan 1600-tal och tidigt 1900-tal. Bruket är unikt sett till den kompletta helhetsmiljön. Norns bruk byggnadsminnesförklarades 2003.

Beskrivning

Historik

Norns bruk skall ha anlagts 1628 av två finnar som uppförde en hytta och en hammare på platsen. Anläggningen övertogs sedan av bälgmakaren och köpmannen Hans Steffens som 1637 fick det första privilegiet för en hammare och två härdar. Efter en nedgångsperiod under slutet av 1600-talet fick Norn under 1700-talet med släkten Söderhielm som ägare en uppblomstring. På 1760-talet fanns här två stångjärnshammare och fyra härdar samt en nyuppförd hytta.

Norns bruk ägdes fram till 1873 av släkterna Söderhielm, Mannerheim och Tersmeden, då bruket kom att ingå i Larsbo-Norn AB tillsammans med bland annat Vikmanshyttans bruk. På 1880-talet var Norns bruk Hedemora sockens största industri med 270 anställda. Det isolerade läget och dåliga kommunikationer medförde dock att bruket lades ned 1916.

År 1966 kom Norn i Stora Kopparbergs Bergslags AB:s ägo. Under 1900-talet har bruket avfolkats och endast ett fåtal personer är numera permanent bofasta i Norn. Genom att bruket historiskt sett i huvudsak hållits samlat under en ägare har miljön bibehållit sin traditionella karaktär ovanligt väl.

Figur 1. Norns bruk har en ovanligt välbehållen karaktär. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Miljö

Norns bruk är ett ensligt beläget före detta järnbruk mellan Hedemora och Söderbärke i södra Dalarna. Bruksbebyggelsen är grupperad längs med utloppet från Dammsjön till Stora Sundsjön. Utnyttjandet av höjdskillnaden mellan dessa sjöar för vattenkraft var en grundförutsättning för bruket. Bebyggelsen omfattar bland annat hytta, hammarsmedja, herrgård, kyrka, bruksarbetarbostäder och tillhörande uthus.

Figur 2. Herrgården, kyrkan och kontoret på Norns bruk. I bakgrunden skymtar Dammsjön. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 3. Rödmålade arbetarbostäder. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Byggnader

Bebyggelsen i Norn består av ett 40-tal byggnader. Vid Dammsjön i norra delen av Norn ligger den vitputsade herrgården, kontoret och kyrkan symmetriskt ordnade vid en gårdsplan med kyrkan som centralbyggnad och herrgården och kontoret som flyglar. Kontoret och kyrkan i sin nuvarande form är uppförda ca 1760 medan herrgården skall ha uppförts under slutet av 1600-talet. Till kyrkan hör en nyklassicistisk klockstapel med rik panelarkitektur från 1800-talets första hälft och en kyrkogård anlagd 1781.

Utmed vattenvägen mellan Dammsjön och Stora Sundsjön ligger anläggningar som var beroende av vattenkraften såsom hammarsmedja, kvarn och hytta. Hammarsmedjan är uppförd i korsvirke. Hyttan är ursprungligen uppförd 1761 och senare på- och tillbyggd. En rostugn är sammanbyggd med hyttan.

På båda sidor om den väg som leder ned från herrgården och kyrkan till hyttan ligger arbetarbostäderna. Smedbyggningen är uppförd 1699 med vitputsade fasader. Övriga arbetarbostäder är uppförda under 1800-talet med faluröda fasader. Kring arbetarbostäderna finns uthuslängor med dass och vedbodar. I raden av arbetarbostäder ingår också skolbyggnaden från 1856. För prästen på bruket fanns en mindre vitputsad prästgård belägen vid Stora Sundsjöns strand.

Till bruket hör ett flertal ekonomibygnader som stall, loge och magasin. Av särskilt intresse är ladugårdslängan som är uppdelad i flera mindre ladugårdsrum med tillhörande höloft, vilka disponerades av de anställda vid bruket.

Bland övriga byggnader kan nämnas klensmedja och snickeri, tvättstuga, malmvåg och ett 1926 till föreningshus ombyggd äldre arbetarbostad.

Figur 4. Prästgården och kapellet. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 5. Smedbyggningen, uppförd 1699. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 6. Hyttan. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 7. Magasinet och klockstapeln. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 8. Klensmedja och snickeri. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 9. Höjdskillnaden mellan Dammsjön och Stora Sundsjön var en förutsättning för brukets etablering. Denna kanal tillkom i början av 1900-talet för ett elkraftverk. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Byggnadsminnesförklaring

Motivering till byggnadsminnesförklaringen

Norns bruk är ett ovanligt välbevarat, mindre järnbruk med bebyggelse och anläggningar från 1600- till början av 1900-talet. Byggnadsbeståndet på Norns bruk är i huvudsak intakt sedan bruket lades ner i början av 1900-talet med såväl hytta som herrgård, arbetarbostäder och ett flertal ekonomibyggnader bevarade.

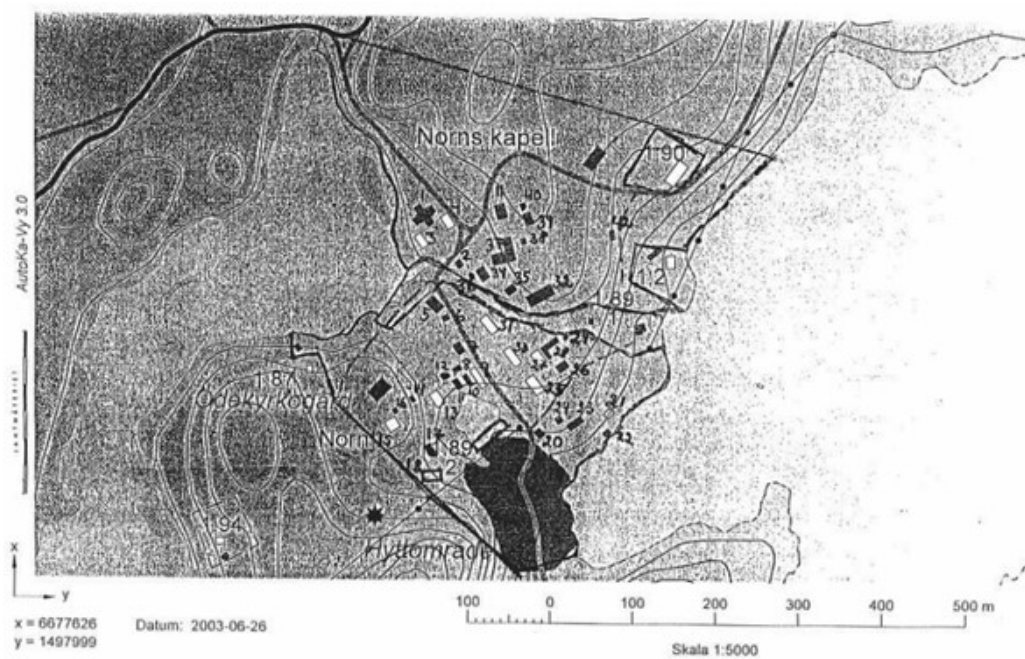
Norns bruks höga kulturhistoriska värde består i hög grad av den välbevarade och kompletta helhetsmiljön. Genom att brukets bebyggelse i huvudsak har hållits samlad under en ägare har Norn väl bibehållit sin traditionella brukskaraktär. Förutom smedjan och hyttan är mångfalden av olika bostäder, ekonomi- och uthusbyggnader av särskilt värde. Norns bruk kan härigenom ge en god bild av villkoren för produktion och boende vid ett mindre järnbruk i Dalarnas bergslag under 1700- och 1800-talen.

Skyddsbestämmelser

Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Norn 1:1 enligt situationsplan. Skyddsföreskrifterna omfattar de byggnader och anläggningar som markerats med nummer 1–42 på situationsplanen.

1. Byggnaderna markerade 1–42 får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
2. I byggnadernas inre får inte ingrepp göras i stomme eller ursprunglig rumsindelning.
3. I byggnaderna 1, 2, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 15, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 32, 34, 37, 39, 41 och 42 får inte göras ingrepp i eller ändring av äldre fast inredning såsom dörrar, fönster, lister, paneler, golv, tak, spisar och kakelugnar, maskineri och bås för kreatur.
4. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
5. Bruksområdet som på situationsplanen avgränsas av svart linje skall hållas i ett sådant skick att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas. Nybyggnader och uppsättande av staket eller andra gränsavskiljande anordningar får inte ske inom detta område. Ej heller får skyltar sättas upp inom området utan länsstyrelsens tillstånd.

Figur 10. Byggnadsminnets skyddsområde markerat med svart linje. Byggnaderna är numrerade. Ur beslut 2003.11.03.

Administrativa fakta

Kommun: Hedemora

Fastighetsbeteckning: NORN 1:102, 1:103, 1:104, 1:105, 1:106, 1:107, 1:108, 1:97, 1:99, NORN S:1

Byggnadsminnesförklaring: 2003.11.03

Tillgänglighet: Festlokaler finns för bokning, och miljön kan upplevas exteriört.

[Byggnadsminnesförklaring Norns bruk beslut 2011.11.03](#)
[Norns bruk i riksantikvarieämbetets bebyggelseregister](#)